

„Őrizzük, tartsuk fenn emlékeinket,
gyűjtsük össze töredékeinket,
nehogy elveszenek végleg,
s ezáltal is üresebb legyen a múlt,
szegényebb a jelen és kétesebb a jövő.”

Cato

Válogatás a „Fehérpartok” alján címmel készülő helytörténeti kiadványból. (szerkeszti: Heinrich Pál)

Új balatoni fürdő

Enyingen mozgalom indult meg az iránt, hogy a közeli Világos puszta határában a Balaton mellett fürdőtelepet létesítsenek. Balaton-Földvár példájára konzorciumot szándékoznak alakítani, amely nagyobb területet megvesz és villahelyeknek parcellázza. Együttal a Déli Vasút igazgatóságát megkeresik, hogy a fürdőtelepen megállóhelyet létesítsen.

Forrás:

Balatoni Hírlap. 1898. november 17.

Pesty Frigyes Magyarország helynévtára

(63.r.)

21. Balatonfőkajár

Helynevek Balaton fő kajár községből. Veszprém megyéből.

(65.r.)

1. Veszprém Megye, Dunántuli kerület, Mezőföldi also járás, Székhelye Veszprém.

2. Község neve Balaton fő Kajár.

3. Más elnevezése nem volt mind most.

4. Balaton fő Kajár Reformált Egyháznak anya könyvébe az 1760^{dik} Őspörösi beírás szerint, úgy említetik az akkor itt legnagyobb idejű emberek bevallása szerint hogy ők már atyáiktól úgy halották, sőt magok is némely dolgokra jól emlékeznek hogy már a Reformáció előtt virágzó község volt, a Reformációra s annak honosultával még a török világ előtt áttértek s annak folytonos gyakorlatába voltak 1638^{dik} esztendőben szolgált Református Papra Kabaira emlékeznek, s az anyakönyv bizonyítása szerint is ezen ideig szolgált lelkészeknek neveik sorba elszámálhattatnak.

5. Ugy szinte Tts: Kenesey Családnak, Pápai Vizkeleti János 1619. év Január 6-dikán kiadott II. Ferdinánd 1626-ba Január 26-án megerősített adományozo leveliken szinte Balaton fő Kajár Község név említetik.

6. A Veszprém völgybeni boldog asszonyrol czimzett apátza fejedelmi asszonynak is 1623 oktober 20-án kiadott Toth családott ieltő adományozo levelébe is helységünk Balaton fő Kajárnak nevezetett.

7. Nem tudatik.

8. Itt kezdődven a Balaton lehet, hogy ettől vette a Balaton fő elő nevet. A Kajár névnek honnét lett származása nem tudatik. (65.v.)

9. Topographiai neveket illetőleg.

Mezők.

1. Laposi mivel lapályos

2. Homokos mivel a Balaton szélen van.

3. Sos Lápolyi mivel Szik sos

4. Haraszt mivel Cserjés

Dűlők.

1. Gamászai mivel Gamászai Csárdára dül.

2. Hati mivel Hegytetőn van.

3. Varga telek mivel nagyrésze Kamara szeri Varga nevezetűek bírták.

4. Tekeres mivel Tekervényes Völgy két partján fekszik.

5. Osztály mivel több Családok közt lehetett felosztva.

6. Golya mivel egy már elpusztult Golya nevezetű Csárdáról vette nevét.

7. Kíss hegyi mivel egy kíss hegy van benne.

8. Itató előtti telek mivel ott járnak le a Balatonba ennek folytába folya a Part fölötti Dűlők Balaton partra.

9. Pál halála mi tulajdon képpen pap halála mivel a Csajági pap 1702-be a Rátzokali ütközetben ott esett el.

10. Lébeli mivel vad forrásos és Fakadékos.

Kaszállok.

1. Áradi rét mivel egy ér folyván keresztül rajt, mely igen gyran megárad.

2. Soslápolyi mivel sokszori kiveri a székos.

3. Tengerdi mivel régen Tenged nevű Család birta.

Csárdák.

Tekeres, a már Dűlőknél említett tekervényes Völgyben esik.

Golya, Aliga a Lepsény és Enyingi össze füzeténél, a Balatonparti Völgyben elpusztultak.

Balatonparti Aliga völgyben elpusztultak.

(66.r.)

Szöllők

Parti földi nevét vette Balaton partrol.

Öreg hegy nevét vette Nagy kiterjedésétől.

Kutak

A falun kívül van nap nyugotra egy kut mellyet SZÉ. kutnak neveznek, a melly az egész helységet jo ivo vízzel eltartja.

Eredetére s csináltatására senki nem emlékszik.

Tavak

Balaton mellynek keleti része mind egy 4000 holdnyi kiterjedéssel s annak legmagassabb partjai a helységnek határaiba esnek.

Fekvése Balaton fő Kajárnak.

Eszakrol Keneséhez tartozo Akaratyai Pusztával s Csajág faluval.

Délről Lepsény s Bozsokal

Nyugat fok szabadi falvakkal szomszédos

Kelet Fülével

Délre Lepsény s Bozsokal,

Nyugot Fok szabadi, Kelet Fülével falvakkal szomszédos

Kelt Bfkajáron April hó 7. 1864.

Hetessi Károly

– „BALATON FŐ KAJÁR HELYSÉG 1855”
gömbölyített sarkú, téglalap alaku, fém vizes bélyegző lenyomata. –

Forrás:

Pesty Frigyes:

Magyarország helynévtára Pest. 1864.

Barlanglakások a Balaton mellékén

A Balatonnak csaknem félszázadon át nevezetessége volt az öreg Simon István; ismerte őt csaknem mindenki, aki a Balaton partjait járógatta; ott lakott az aligai völgy torkolatánál egy „lik”-ban (a barlang balatoni neve) s talán ez volt az összes nevezetessége; ezért nevezték el barlanglakónak, troglodytának, ezért keresték fel, bámulták meg, irtak róla tárcákat fővárosi és vidéki hírlapokban. Az aligai partok a balatonfő-kajári határban vannak és Simon István maga is egyik törzsökös kajári család tagja volt.

Magam is többször felkerestem az öreget barlanglakásában, s jól esett neki, hogy engem is bámulói és ünneplői közé számíthatott, s ilyenkor elmondogatta történetét; ezt az 1848. évvel kezdette, amikor ő már legényember volt; a szabadságharcban való részesedését, ahányszor találkoztam vele, annyiféleképpen adta elő; annyi bizonyos, hogy mikor az öreg 1849 őszén a partba jött lakni, tanácsos volt neki egy időre az emberek elől visszahúzódnia. Itt „lik”-at ásott magának a pontusi kora homokos agyag partba, jó magasan, mintegy 20 m-re a Balaton tükre felett, hogy messzire ellásson s mert rajongott a halászatért s abban az úraság jóvoltából senki sem korlátozta, ott is maradt állandóan 47 éven keresztül. Feelsége gyermekeivel együtt a faluban élt, hozzájuk ő maga ritkán látogatott be, úgy nevelte őket, hogy azok jártak ki ő hozzá. Különben azt mondják, ha az öreg olykor-olykor a faluba került, a korcsma volt a szállása s olyankor ott másnak nem volt maradása. A halászat jól fizetett, az öreg ellátta vele a cselédeit s maga is tisztességesen élt belőle, no meg abból, amit az úraság s később a fürdővendégek ajándékoztak neki. A halat a Balaton ingyen adta, a halért húst kapott a zöldség megtermett a „lik” körüli veteményesben, attól alig ötven lépésre kitűnő forrás ontja a friss hideg vizet s árnyékos liget pompás tanyát kínál a délebedi elköltésére.

Mikor utójára jártam az öreg Simonnál, a partban két barlangja volt, mindegyiknek külön deszkaajtója nyílt a gyepes térségre.

Az egyik szoba volt, falai simára sávozva s fehérre meszelve; benne ágy, láda, székek, „sparhelt”, a falakon tükör, óra s néhány vasablak a mindenféle vicik-vacak számára. A másik helyiség konyha volt sütőke-mencével. Mindkét helyiség füstlyuka az ajtó felett nyílt s a kiszálló füst jó magasan kormosra festette a sziklát. Hát biz ez a barlanglakás nem valami biztonságos, a part le-leszakad s az öreg Simonnak is ez már az ötödik „lik”-a, tanyája négyszer omlott be s mindig újat kellett csinálnia. Három régi lakásának magam is láttam helyét. Mikor 1901 nyarán újból felkerestem a partot, az öreg Simon már nem élt; 1896-ban halt meg s utána a leánya és a veje még öt évig laktak a likban; akkor az úraság megszánta őket, hátha mégis egyszer a part maga alá temeti embereit s kis házat építtetett nekik. A barlang előtti térség pedig beomlott, a törmelékhalmazt felverte a gaz.

Kétségtelen, hogy a „Simon lika” (ez a hely balatoni neve), nagy hírét az öreg Simon évről évre emelkedő korán kívül főként annak köszönhetette, hogy rendkívül kies vidéke közvetlenül a legfőbb forgalmi utak mentén feküdt, s így könnyen volt megközelíthető.

Ethnographiai szempontból azonban ez az egy troglodyta lakás így egymagában semmi esetre sem típus, legfeljebb érdekes kuriozum; de típusná teszi éppen az, hogy ilyen barlanglakás a Balaton mellékén több is volt és van ott, ahol az ilyenek ásására alkalmas pontusi homokos agyag fordul elő. A troglodyta lakások legnevezetesebb

Balaton-Aliga

A Balatonkultusz utolsó sarjadása, a Balaton délkeleti sarkánál fekvő romantikus Balatonaliga.

A főváros felől jövő utas előtt, midőn a lepszényi állomást elhagyja, néhány perc alatt feltűnik a láthatáron egy ezüstös ködfényben ragyogó tükör.

Minő tündéri látvány ez! Bejárható az országot, Kárpát bérceitől az Adriáig, a délibábos Alföldet, az erdélyi Havasokat, sehol sem találsz felemelőbb, elragadóbb képet, mint Aligánál a Balaton.

Ez a csodás, a természet szépségeivel oly pazarul megáldott hely parlagon hevert időtlen-időkig.

Nem gondolt vele senki, a déli vasút ügyet sem vetve száguldott tova; csak az öreg Simon halász partbaásott kúnyhója jelezte az emberi kéz munkáját; csak a halászmadarak kísérteties sikoltásai, a gulya kolompja és a Balaton zúgása zavarták meg a néma csendet; a víz szélében egy rozszant halászbárka állott, amott egy nyitott félszer, távolabb a hús fák alatt delelő. Ilyen volt Aliga képe néhány év előtt, ahová még a madár se járt, út se vezetett.

Körülbelül 35 évvel ezelőtt bozsoki birtokomon meglátogattam Mészöly Géza festőművész rokonomon. Megmutattam neki Aligát, romantikus szakadékaival, üde forrásaival: s a művész megihletődött lélekkel magasztalólag nyilatkozott Aligáról, azt mondta, hogy itt a festészetnek akkora tere van, hogy egy művész egész életében sem tudná kiaknázni. Ennek az első benyomásnak hatása alatt alkotta meg híres aligai képét, amellyel a bécsi világkiállításon első jutalmat nyert, ezt a képet Rudolf trónörökös vette meg, amely még ma is egyik legértékesebb műkincse a bécsi burgnak.

A művészi világ előtt Mészöly Géza mutatta be Aligát, mint fürdőre én hívtam fel a közfigyelmet. Veszprémmegye közgyűlése indítványomra az aligai létesítését közérdekűnek mondotta ki s megvalósítását elhatározta. A déli vaspályatársaság indítványom vétele után már 1900-ik évben megkezdte az aligai állomás kiépítését, Tóth Ede tulajdonos még ugyanezen időben kitűnő utat csináltatott, ezzel hozzáférhetővé tette a világ elől elrejtett fejlődő kincset.

Felülmulhatlan nagy előnye Aligának, hogy Fehérvárhoz és a fővároshoz a legközelebb van, rövidesen eljön az az idő, amikor Aliga a nagyvárosi légből menekvő ember gyógyparkja lesz.

A kopár legelőkön ma még a sovány gulya kolompja kong, egykor itt egy virágzó fürdőváros fog keletkezni.

Forrás:

Mészöly Gyula:

A Balatonkultusz és a kisemberek; Veszprém, 1907.

fészke a Balaton mellékén Kenesén volt s noha ezeknek híre nem kelt úgy szárnyra, mint a „Simon liká”-é, ethnographiai jelentőségük éppen számuknál fogva sokkal nagyobb.

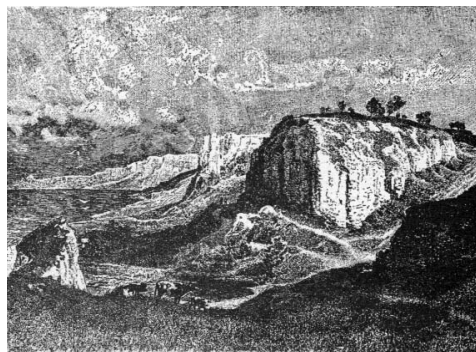
Forrás:

Dr. Jankó János:

A Balatonmelléki lakosság néprajza. Budapest 1902.

Simon István halász, felesége és veje társaságában 1890 körül

Agyagpartok Aliga közelében...
Morelli Gusztáv fametszete Keleti Gusztáv festménye után

Molnár József:
Aligai szakadék 1885 körül